

EERO VATANEN JA MAIJA HALONEN
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Maahanmuuttajat maaseutua uudistamassa: esimerkkinä Lieksan matkailuelinkeino

Alati kasvava ihmisten paikasta toiseen liikkuminen on lisännyt matkailua ja maahanmuuttoa myös Suomeen. Ulkomaalaisten osuus oli 1980-luvulla alle puoli prosenttia. Sen jälkeen osuus on jatkuvasti kasvanut ollen 3,6 prosenttia vuonna 2012 (Tilastokeskus 2013a). Ulkomaalaisten matkailijoiden saapumisten määrä majoitusliikkeissä oli 1,8 miljoonaa vuonna 1995 ja vuonna 2012 määrä oli jo 2,8 miljoonaa (Tilastokeskus 2013b).

Ulkomaalaisten määrä on kasvanut myös kaupunkien ulkopuolisilla alueilla, vaikka suurin osa asuu kaupungeissa. Sekä taajaan asutuissa että maaseutumaisissa kunnissa ulkomaalaisten lukumäärä kasvoi 1980 ja 2012 välisenä aikana reilut 12 000 ollen vuonna 2012 molemmissa yli 13 000 henkeä (Tilastokeskus 2013a). Matkailijoista valtaosa käy pääkaupunkiseudulla ja Lapissa, mutta myös muut seudut tavoittelevat heitä. Matkailu on ollut pitkään lähes kaikkien kuntien tavoittelema kasvuelinkeino (Saarinen 2004).

Ulkomaalaisten maahanmuuttajien osaamisen ja kulttuurisen taustan vaikutukset paikalliseen kehitykseen on syytä nostaa esiin myös maaseutukontekstissa (Saartenoja ym. 2009). Erityisesti luontomatkailun, maaseutumatkailun tai muulla tavoin maaseutumaiseen ympäristöön kytkeytyvien matkailumuotojen kehittymissuunnat vaikuttavat muiden maaseudun toimintojen ja paikkojen muotoutumiseen. OECD:n (2008: 230) suosituksen mukaan Suomen tulisi edistää korkean hintatason elämys- ja toimintatuotteiden maaseutumatkailua.

Toimintaorientoituneessa luontomatkailussa Suomi ei ole vielä yltänyt Euroopan kärkimaiden tasolle, mutta esimerkiksi kalastuksen ja melonnan osalta keskieuropalaisten ja venäläisten mielestä Suomi on kolmen parhaimman luontomatkailukohteen joukossa ja pyöräilynkin osalta matkailupotentiaalia on havaittavissa (MEK 2010: 21). Suomessa sijaitsevilla toimintaorientoineilla luontomatkailuyrityksillä on siis mahdollisuuksia, mutta niiden kehittäminen vahvuudeksi edellyttää oikeiden aktiviteettien ja kohdemarkkinoiden löytämistä sekä liiketoiminnan kehittämistä.

Tässä katsauksessa tutkimme Lieksassa toimivia ulkomaalaistaustaisia luontomatkailuyrityksiä. Selvitämme, millaisista tekijöistä tämä pienimuotoinen 2000-luvulla kehkeytynyt ilmiö on syntynyt. Tutkimuskohteemme Lieksa on hallinnollisesti kaupunki. Lieksan kaupungin aluerakenteen erityispiirteet havainnollistuvat selvimmän viimeisimmässä aluetypologiassa (Helminen ym. 2012). Sen mukaan Lieksan aluerakenne koostuu pikkukaupungin keskuksesta, ydinmaaseudusta, harvaan asutusta maaseudusta ja hyvin harvaan asutusta maaseudusta. Kohteenamme ovat yrittäjät ovat valinneet sijaintipaikakseen metsien peittämän, harvaan asutun, erämaisen maiseman. Tavoitteemme on selvittää, miksi ulkomaalaiset yrittäjät ovat tulleet Lieksaan, miten he ovat sopeutuneet, ovatko he uudistaneet Lieksan matkailua ja mikä on heidän merkityksensä Lieksalle. Tarkastelumme liittyy olennaisesti sekä maahanmuuttoon että elämysmatkailuun liittyviin mahdollisuuksiin maaseudun uudistamisessa.

Maahanmuuton piirteet Lieksassa

Pakolaiset, siirtolaiset ja työperäinen maahanmuutto

Lieksan maahanmuuttajat eivät ole uusi ilmiö. Raja-seudulla kautta historian ihmiset ovat liikkuneet eri suuntiin leivän perässä tai vainolaisten pakottamina. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Venäjän valtakumouksen ja Suomen itsenäistymisen mainingeissa Venäjältä Suomeen tuli monen maan kansalaisia, joista pääosa oli Lieksaan ja muualle Suomeen muuttaneita karjalaisia. Lieksaan arvioitiin tulleen kaikkiaan vuoteen 1924 mennessä 1 150 pakolaista. Suurin osa heistä oli talonpoikia ja jonkin verran myös kauppiaita, pappeja sekä virkamiehiä. Pakolaisista ensin osa meni muualle tai palasi Venäjälle. Vuonna 1930 Lieksassa oli 133 avustusta saavaa pakolaista. Kun otetaan huomioon omin avuin toimeen tulevat, heitä oli runsaasti enemmän. (Kiiskinen & Sallinen 1991: 366–372.) Toisen maailmansodan jälkeen Lieksaan siirtyi pääasiassa suojärveläisiä siirtolaisia. Vuonna 1950 siirtolaisia oli Lieksassa 2 200 eli lähes yhdeksän prosenttia väestöstä ja vielä 1980-luvun lopussa suojärveläissyntyisiä asui Lieksassa yli neljäsataa (Saarelainen 2004: 98–104).

Edellä kuvatun humanitaarisen maahanmuuton lisäksi työhön tai elinkeinonharjoittamiseen liittyvät syyt ovat tuoneet ulkomaalaisia Lieksaan. Jo Pankkosken ruukin perustajat, omistajat ja inspektorit 1820-luvulla olivat juuriltaan suomenruotsalaisia (mm. Hällstöm, Rosenberg, Stenius, Ekelund, Hall-

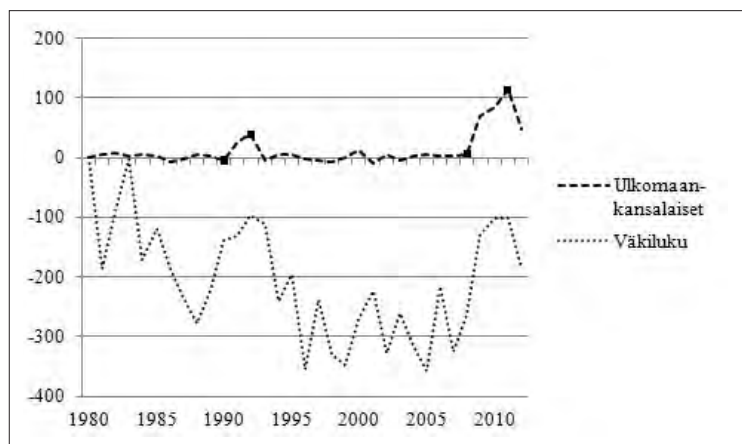
berg) ja ruukkiin muualta palkatuista ammattimiehistäkin osa oli nimiltään ruotsinperäisiä (Stähle, Törnqvist) (Vaalama 1987; Oinonen-Edén 1991).

Viimeaikaiset maahanmuuttajat

Lieksan kuten monien muidenkin maaseudun kuntien suurimmat tulomuuttoaallot ovat olleet seurauksia sodista. Sitä vastoin työperäisen muuton vaikutukset väkilukuun ovat olleet huomattavasti vähäisemmät. Negatiivisesta muuttotaseesta huolimatta Lieksaan tulee kuitenkin koko ajan myös uusia asukkaita, joista huomattava osa on viime vuosina tullut ulkomailta. Lieksan ulkomaalaisperäisen väestön määrässä on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana ollut kaksi selkeää nousujaksoa (kuva 1). Neuvostoliiton hajoamisen aikoihin, 1990-luvun alussa, pääosin Venäjältä saapuneiden muutto yli kaksinkertaisti Lieksan ulkomaankansalaisten määrän. Viime vuosien afrikkalaisten pakolaisten muuton seurauksena ulkomaan kansalaisten määrä liki nelinkertaistui. Vuoden 2012 lopussa ulkomaankansalaisten osuus (3,5 %, 432 henkilöä) Lieksan väestöstä oli lähes sama kuin ulkomaankansalaisten osuus (3,6 %) Suomen väestöstä (Tilastokeskus 2013a). Pohjois-Karjalan vastaava osuus oli 1,5 prosenttiyksikkö pienempi.

Keskusalueella syntyperäisten ulkomaalaisten osuus vuonna 2010 oli 2,7 prosenttia ja sen ulkopuolisella alueella hieman alle kaksi prosenttia (Väestötietokeskus 2011). Pääosin tämän jälkeen tulleet maahanmuuttajat ovat sijoittuneet keskus-

KUVA 1. Lieksan ulkomaankansalaisten ja Lieksan väkiluvun muutos vuosittain 1980–2012 (aineistolähde: Tilastokeskus 2013a)

alueelle. Vuosina 2009–2011 maahanmuuttajien tulo hidasti selvästi vuosittaista Lieksan väestökatoa, joka on jatkunut vuodesta 1960 alkaen. Lieksan väkiluku (12 399) on nykyisin alle puolet vuoden 1959 väkiluvusta (Vatanen 2010; Tilastokeskus 2013c).

Maahanmuuttoon kohdistuvat ristiriidat

Maahanmuuttajiin kohdistuneet keskenään ristiriitaiset asenteet eivät ole uusi ilmiö Lieksassa. Erityisesti pakolaisista ja siirtolaisista on aiheutunut erilaisia mielipiteitä ja moniulotteisia ongelmia ratkaistavaksi. Esimerkiksi 1920-luvulla työväestön ja vasemmiston mielestä Karjalan pakolaiset veivät heidän työpaikkojansa ja laskivat palkkoja. Työnantajien mielestä taas pakolaiset olivat edullista ja kurinalaista työvoimaa. (Kiiskinen & Sallinen 1991: 369.) Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaiset pyrittiin sijoittamaan niin, että sukulaiset ja naapurit sijoitettiin samoihin kyliin. Kylissä, missä kantäväestönä oli pientilallisia, siirtolaiset ja kanta- väestö tulivat hyvin toimeen keskenään. Sopeutumista auttoi se, että kaikki saivat toimeentulonsa pienviljelystä ja metsätöistä. Sen sijaan niiden kylien kouluissa, joissa oli vähän siirtolaisia, ilmeni siirtolaislapsien syrjintää ja nimittelyä. (Saarelainen 2004: 103–104.)

Lähes 60 vuotta myöhemmin, pakolaistaustaiset maahanmuuttajat aiheuttivat kiivaan mielipiteiden vaihdon ja vastarinta-aallon eri paikkakunnilla Suomessa ja erityisesti Lieksassa. Lieksan maahanmuuttoon liittyvät keskustelut ylittivät hetkellisesti myös valtakunnallisen uutiskynnyksen. Uutisartikkeleissa huomiot keskittyivät pakolaisten määrän äkillisen kasvun aiheuttamiin ristiriitoihin ja rasismien ilmenymiin (YLE 10.1.2011; HS 13.10.2011). Myös poliitikoilla oli tarvetta ottaa kantaa Lieksan maahanmuuttotilanteeseen muun muassa television ajankohtaisohjelman, blogikirjoitusten ja valtuustaloitteen kautta (Lieksan kaupunginvaltuusto 20.12.2010; Hirvisaari 10.1.2011; MTV3 26.10.2011). Maahanmuuttajien ehdolla olon arveltiin vaikuttaneen myös Lieksan SDP:n vaalitapioon viime kuntavaaleissa (YLE 29.10.2012).

Maaseudun Tulevaisuus (1.12.2011) kommentoi

keskustelun leimaavaa luonnetta ja vaikutuksia kaupungin imagoon otsikoimalla juttunsa: ”Somalien tuntema Lieksa ei ole rasistinen tuppukylä”. Paikallinen pakolaiskoordinaattori Anja Sarasoja (LL 5.1.2012) kirjoitti paikallislehden yleisöosastolle otsikolla ”Lieksan maineen pilaaminen” ja kysyy:

En voi välttyä vertailevalta ajatukselta, kuka tai mikä on Lieksalle liian kallista. Maahanmuuttajatko, jotka hekin maksavat veronsa tänne vai ne poliitikot, jotka ovat pilanneet kauniin kaupunkimme maineen?

Verojen lisäksi maahanmuuttajiin liittyviä taloudellisia hyötyjä ovat tulot, joita kunta saa valtiolta korvauksena pakolaisten menojen maksamisesta. Nämä tulot kiertävät paikallistaloudessa pakolaisten ostoksina kaupoista, heidän asuntojen vuokrien maksuina, kielikurssien opettajien ja kotouttamishenkilöiden palkkoina. Samankaltaisia uuden tulon vaikutuksia syntyy kenen tahansa paikkakunnalle muuttaneen rahankäytön seurauksena. Seuraavaksi tarkastelemme jo kymmenen vuotta Lieksan kylillä asuneiden maahanmuuttajien vaikutuksia.

Maahanmuuttajat matkailuyrittäjinä metsäisessä erämaassa

Koiravaljakot Lieksan saloilla

Lieksan kylissä on puolentusinaa ulkomaalaistaustaista matkailuyritystä. Yhtä yritystä lukuun ottamatta heidän matkailutoimintansa pääideana on koiravaljakkosafarit. Lisäksi matkailijat voivat ostaa heiltä melontaan, patikointiin, ratsastukseen, pyöräilyyn, kalastukseen, moottorikelkkailuun tai lumikenkäilyyn liittyviä ohjelmapaketteja. Ulkomaalaiset matkailuyrittäjät markkinoivat pääosin tuotettaan Keski-Eurooppaan. He tarjoavat Lieksan (Itä-Suomen) villiä luontoa maamiestensä ja heidän lähikansojensa nautittavaksi. Asiakkaita palvellaan saksaksi tai englanniksi – osin venäjäksi. Asiakkaat ovat pääasiassa Sveitsistä, Saksasta, Ranskasta, Italiasta ja Hollannista. Yrittäjien mukaan suomalaisia asiakkaita käy heillä harvoin siksi, että he eivät halua kotimaassaan palvelua huonolla suomenkielellä tai englanniksi.

Lieksan Viekijärven, Nurmijärven (Jongunjoen) ja Hatunkylän ympäristön kuudesta yrittäjästä olemme haastatelleet viittä. Heistä kolme on toiminut yrittäjänä vuodesta 2003. Muiden yritystoiminta on alkanut vuosina 2007, 2009 ja 2010. Yrityksistä yksi on päättänyt siirtää toimintansa Lappiin. Yhteensä ne tarjoavat työtä parhaimman talvisesongin aikana lähes 20 hengelle. Henkilötyövuosia kertyy noin kymmenen. Alalla pisimmän aikaa toimineiden yrittäjien mielestä olisi hyvä, jos alueella toimisi kaksinkertainen määrä suunnilleen saman alan yrityksiä. Tällöin yritysten yhteinen verkosto houkuttelisi enemmän matkailijoita. Yhteistoiminnalla markkinoinnissa ja palveluissa saataisiin enemmän hyötyä kuin osittaisesta kilpailusta olisi haittaa.

Yrittäjien mielestä Lieksan kylät soveltuvat luontomatkailuyrittämisen paikoiksi, koska ne sijaitsevat keskieuropalaisten mielestä erämaassa. Kylien etäisyys Lieksan keskustasta on sopiva päivittäisten tavaroiden hankkimiseksi. Lieksasta saa miltei kaikki tarvittavat matkailijoiden ylläpitämiseen tarvittavat tavarat. Suurimman osan koirien ruuasta yrittäjät ostavat muualta Suomesta. Osa ruuasta on peräisin Kanadasta, jossa on valjakkokoirien ruokaan erikoistuneita yrityksiä. Joitakin palveluita yrittäjät ostavat myös Nurmeksesta. Yrittäjät korostavat hankkivansa mahdollisimman paljon paikallisia palveluja ja tuotteita. Huomattavaa on kuitenkin, että esimerkiksi koirien reet ja varusteet ostetaan muualta. Parhaiden rekiä valmistaja on Rovaniemellä. Ruotsalaisia rekiä ostetaan, jos suomalainen toimittaja ei ehdi niitä riittävän nopeasti tekemään.

Sijoittumiseen vaikuttavat tekijät

Ensimmäiset ulkomaalaiset yrittäjät tulivat itäisen Lieksan alueelle toimittuaan useita vuosia matkailu-alalla Keski-Euroopassa. He tutustuivat pohjoismaiseen turismiin muun muassa erikoistumalla Skandinavian matkojen myyntiin ja toimimalla turistikohdeissa Skandinaavisissa ympäristöissä. Kokemus koiravaljakkotoiminnasta on ollut välttämätöntä. Valjakkokoiriin liittyviä, kasvatus-, koulutus- ja liiketoimintamalleja he ovat oppivat työskennellessään Pohjois-Ruotsissa ja Pohjois-Suomessa.

Koirasafarien järjestäminen rauhallisessa ja suhteellisen helppossa maastossa oli yrittäjien tavoitteena, kun he alkoivat etsiä paikkaa omalle yritykselle Suomessa. Tämän lisäksi he halusivat löytää matkailukohteen, jonne oli mahdollista matkustaa Keski-Euroopasta yhden vuorokauden aikana. Lappi oli pääsääntöisesti jo liiaksi turismilla kansoitettu ja kallis investointikohte. Lapin lisäksi Euroopassa on vain harvoja sopivia koiravaljakkomaastoja, joissa talvi on riittävän pitkä. Suomessa itäinen Pohjois-Karjala on eteläisin paikka, jossa lunta riittää koiravaljakkotoiminnan ylläpitämiseen.

Lumen lisäksi alueen muut toimijat vaikuttavat koiravaljakkoreitteihin. Niiden tekeminen on Lieksan itäisissä osissa ollut suhteellisen helppoa kolmesta syystä. Ensinnäkin suurin osa reiteistä on Metsähallituksen mailla. Sopimusta ei tarvitse neuvotella kymmenien maanomistajien kanssa erikseen. Valjakkoyrittäjät hyötyvät myös Metsähallituksen mökeistä, joita he voivat vuokrata valjakkoreittiensä varrelta matkailijoiden yöpymispaikoiksi. Toiseksi, moottorikelkkailijat ajavat samoja reittejä lisäten niiden käyttöarvoa. Kolmanneksi, Lieksa on hyvä koiravaljakkoyrittämisen paikka, koska alueella on entuudestaan ollut paikallisia koiravaljakkoyrittäjiä ja -harrastajia, joiden kanssa yhteistyö on sujunut hyvin. Etenkin rajaseutu- ja erämaa-alueen matkailun, matkailureittien ja koiravaljakkotoiminnan kehittämiseksi perustettu yhdistys, Carelian Eastpoint ry, on ollut myötävaikuttamassa siihen toimintaympäristöön, jossa valjakkoyrittäjät ja muut rajaseudun matkailuyrittäjät toimivat (Carelian Eastpoint ry 2013).

Yhdistys toimii tällä hetkellä reittejä käyttävien valjakkoyrittäjien edustajana, joten käytännössä reittien neuvottelun ja suunnittelun osapuolina toimivat Carelian Eastpoint ry ja Metsähallitus. Käytännön hyötynä on se, ettei yksittäisen yrittäjän tarvitse jatkuvasti olla tekemässä tai varsinkaan neuvottelemassa puutteellisella kielitaidolla uutta sopimusta Metsähallituksen kanssa. Osin pääreitin ulkopuolella asuvien valjakkoyrittäjien on löydettävä sopiva liittymäkohta oman yrityksensä ja pääreitin välille sekä saatava yhteyden käyttöön erilliset maanomistajanluvut. Monien maanomistajien kanssa sopimusten tekeminen on usein vaikeampaa kuin Metsähallituksen kanssa. Näitä yrittäjiä

ovat auttaneet yksityiset suomalaiset koiraharrastajat, joiden on myös saatava luvat reittejä varten.

Mielenkiintoinen piirre tässä yritystoiminnassa näyttää olevan, etteivät ensimmäisenä tulleet yrittäjät ole saaneet tai edes hakeneet yritystukia toimintansa aloittamiseen. Yritystoiminta on käynnistetty pääosin henkilökohtaisilla säästöillä, mutta jossain tapauksessa myös kiinteistön tilojen vuokratuloilla tai entisen palkkatyön oikeuttamalla päivärahataloilla. Osa yrittäjistä on kuitenkin myöhemmin hakenut ja saanut hanketukea, kuten yritystukimuotoista Leader-tukea maaseudun matkailun kehittämiseen (Vaara-Karjalan Leader ry 3.6.2013) tai Maaseuturahaston kautta tukea yrityksen toimitilaa varten. Tämän lisäksi alueen matkailuyrittäjät hyötyvät laajemmista kehittämissankkeista kuten Pielisen Karjalan Kehittämiskeskukseen moottorikelkkareittipohjaisten koiravaljakko- ja mönkijäreitistöjen kehittämiseen tähtäävästä hankkeesta (PIKES 9.7.2012) ja Carelian Eastpoint ry:n hallinnoimasta Lieksan itärajan retkeilyreitit investointi- ja kehittämishankkeesta (Vaara-Karjalan Leader ry 3.6.2013).

Haasteina suomen kieli ja suomalaisen yrittäjäkentän toimintaehdot

Lieksan kaupungin tuki on ollut vähäistä, eivätkä ulkomaalaiset matkailuyrittäjät muutoinkaan mainitse mitään erityisiä linkkejä heidän tai virallisen kaupungin välillä. Alkuun ulkomaalaiset matkailuyrittäjät ovat myös kyläläisten mielestä olleet muusta kylästä ja kyläläisistä erillään. Osaltaan kaupungin tuen ja lähiympäristön kontaktien vähäisyyteen on vaikuttanut se, ettei selkeitä syitä julkisen avun tarpeelle ollut eikä luontaista tarvetta kommunikoinnille ole syntynyt. Suurin syy lienee kuitenkin ollut kielitaito. Osa haastattelemistamme matkailuyrittäjistä osaa puhua suomea edelleenkin vain sen verran, että pakolliset asiat hoituvat. Suomen kielen vaikeutta lisää myös murre. Esimerkiksi eräs haastateltavistamme puhui suomea sen verran hyvin, että käytimme haastattelun aikana vain suomen kieltä. Hän kertoi kuitenkin, että hänelläkin on ollut vaikeuksia seurata esimerkiksi kyläyhdistyksen kokouksissa käytyjä keskusteluita, koska ei ymmärrä kaikkia murre sanoja tai taivutuksia eikä edes ehdi erottaa kaikkia sanoja toisistaan

nopean puherytmin vuoksi.

Suurimmalle osalle haastattelemistamme yrittäjistä kielen oppimiselle ei ole jäänyt aikaa eikä välttämättä mahdollisuuttakaan, koska he eivät ole voineet lähteä talvisesongin aikaan kielikurssille Lieksan keskustaan. Pääosin haastattelemamme matkailuyrittäjät toivoisivat, että kaupunki tai joku muu opetusorganisaatio tarjoaisi heille intensiivikursseja sesongin ulkopuoleisena aikana esimerkiksi myöhään keväällä tai syksyllä. Kielen opiskelun lisäksi ulkomaalaisille yrittäjille suunnattu opastuskurssi suomalaisen yhteiskunnan yrittäjyyden käytänteistä olisi tarpeellinen. Jo näiden kurssien toteuttaminen voisi kytkeä ulkomaalaiset yrittäjät entistä tiiviimmin osaksi kylien, kaupungin tai muiden yrittäjien muodostamaa paikallisyhteisöä.

Luontomatkailuyrittäjien tulevaisuuden näkymät

Kaiken kaikkiaan yrittäjät ovat toiveikkaita tulevaisuuden suhteen Lieksassa. He ovat vakiinnuttaneet toimintansa suurin piirtein sille tasolle, jota he ovat tavoitelleet. Yrityksillä ei ole erityisemmin tavoitteena kasvaa isommaksi kuin mitä nyt ovat. Yritykset toimivat pääosin yrittäjän tai yrittäjäpariskunnan omin voimin, minkä lisäksi he työllistävät lähinnä satunnaisia harjoittelijoita tai lyhytaikaisia tuuraajia. Vain kaksi yritystä työllistää säännöllisesti myös ulkopuolista työvoimaa. Toiminnan kasvattaminen lisääisi liikevaihtoa, mutta samalla se kasvattaa muiden muassa koirien ylläpitokuluja ja työntekijöiden palkkakuluja.

Osin pienyrittämisen mallin valintaa selittää yritysten toimintaideologia, jonka mukaan yrittäjät haluavat tietoisesti tarjota ja harjoittaa massaturismista poikkeavaa matkailupalvelua. Toisin kuin massaturismin kaltaiset matkailukeskukset mielletään kilpailevan koolla ja määrällä, niin pienyrittäjät pyrkivät kilpailemaan henkilökohtaisilla ja pitkäaikaisilla asiakaspalvelusuhteilla siten, että laatu korvaa määrän. Määrän kasvattaminen ei toisaalta edes sopisi varsinkin niille yrittäjille, jotka markkinoivat matkailupalvelua ympäristöineen hiljaisuuden, rauhoittumisen ja kaikenlaisista keskuksista etäällä sijaitsevana koskemattoman erämaaluonnon paikkana.

Yrittäjät voidaan jakaa heidän toimintaideansa ja -tapansa sekä tarjoamansa palveluiden perusteella

täysammattimaisiin tai puoliammattimaisiin yrittäjiin, mutta kaikkia heitä yhdistää se, että he saavat asua seudulla, jossa viihtyvät. Koiravaljakkoyrittäminen on heille elämäntapa, jossa yhdistyvät toimeentulo ja heidän kokemansa hyvä elämänlaatu. Pidemmän päälle heidän elämäntapansa vaikuttaa varsin raskaalta. Tavanomaisten matkailuyrittäjien toimien kuten siivouksen, ruuanlaiton ja muiden huoltotoimenpiteiden lisäksi koiravaljakkoyrittäjillä on oltava hyvä fyysinen kunto, jotta he voivat ohjastaa turistiryhmien valjakkoja sekä harjoittaa ja juoksentaa koiria myös sesonkien ulkopuolella. Kokeneemmat matkailuyrittäjät arvioivat, etteivät he todennäköisesti jatka tällä tavalla normaaliin eläkeikään asti. Nuoremmilla yrittäjillä eläkeikä on sen verran kaukana, etteivät he vielä mieltä jaksamista.

Yrittämisen näkymät ovat noin kymmenen vuoden päähän. Sen jälkeen eteen tulevat suurehkot uusinainvestoinnit, jolloin jatkaminen pitää arvioida uudelleen. Lähtitulevaisuuden he uskovat menevän samaa rataa kuin tähänkin asti. Suurin pelko on hakuiden ennakoimattomuus. Matkailuyrittäjät pitävät hakuista tarpeellisina paikallisille metsänomistajille, mutta heille hakkuut ovat uhka. Kesken sesongin on vaikea etsiä ja tehdä uutta valjakkouraa, jos sen pohjana oleva tie aurataan tietämättä paljaaksi puiden kuljetuksen vuoksi tai, jos uran päälle kaadetaan puita ja ajetaan metsäkoneilla useista kohdista yli.

Ulkomaalaiset yhdistävät omat ja Lieksan vahvuudet

Ulkomaalaiset luontomatkailuyrittäjät tulivat Lieksan kylien vetovoimatekijöiden vuoksi. Niitä ovat riittävän pitkä talvi, erämaaisempi ja kohtuullinen hintataso, eikä kilpailuakaan ole liikaa. Lisäksi Lieksan keskusta on lähellä, mistä löytyy monipuolinen tarjonta heidän liiketoimintansa tarvitsemille tuotteille. Sijaintipaikkaansa yrittäjät ovat sopeutuneet varsin hyvin, vaikka useimpien suomen kielen taito riittää vain pakollisten palveluiden tilaamiseen. Sopeutumista on helpottanut se, että heidän asiakkaansa ja työntekijänsä ovat pääasiassa keskieuropalaisia tai ainakin englantia ymmärtäviä ja myös suomalaisista monet puhuvat englantia.

Ulkomaalaiset matkailuyrittäjät täydentävät Ruunaan alueen sekä samalla koko Lieksan kaupungin

kulttuurista ja matkailullista toimintaympäristöä. He ovat tuoneet Lieksaan uuden matkailutuotteen ja asiakkaita, jotka ovat valmiita maksamaan tuotteesta hyvän hinnan. He toimivat näin jo ennen kuin johdannossa mainittu OECD:n suositus korkean hintatason elämysmatkailusta Suomen maaseutumatkailun kehittämiseksi julkaistiin. Lisäksi he ovat vakiinnuttaneet koiravaljakkojen aseman Lieksan matkailutarjonnan tuotteena, vaikka sen taloudelliset ja työllistävät vaikutukset ovat ainakin toistaiseksi vielä vähäiset. Lieksan kaupungin matkailun työllisyydestä koiravaljakkoyrittäjien osuus on alle viisi prosenttia (ks. Vatanen ym. 2012). Työllistävyyden vaikutusta vähentää se, että Keski-Euroopasta tulevat kausityöntekijät maksavat veronsa muualle sekä käyttävät myös palkkoistaan valtaosan kotimaassaan. Yrittäjien aiheuttama tulovirta paikallistalouteen on varsin pieni, vaikkakin Lieksaan jäävät suurelta osin yrittäjätulot ja paikallisten hankintojen menot. Mikäli yrittäjien toiveet heidän lukumääränsä kaksinkertaistumisesta toteutuvat, on heidän yritystoiminnallaan paikallistalouden kannalta jo painoarvoa.

Koiravaljakkomatkailu – innovaatio Lieksan talvimatkailulle

Koiravaljakkoajeluja matkailun oheistuotteena oli Lieksassa, erityisesti Kolilla, tarjolla (Kolihusky 2010) jo ennen ulkomaalaisten yrittäjien Lieksaan tuloa. Vasta ulkomaalaisten yrittäjien matkailupaketit keskieuropalaisille matkailijoille loivat koiravaljakoista varsinaisen matkailutuotteen Lieksan talveen. Alan ulkomaalaisten yritysten lukumäärän kasvu ja koiravaljakkotapahtumat ovat laajentaneet tuotteen tarjontaa ja tunnettuutta Lieksassa. Myös yksi suomalainen aiemmin ensisijaisesti kesämatkailuun erikoistunut matkailuyrittäjä tarjoaa koiravaljakoajeluja talvituotteena. Ulkomaalaisten esimerkki on myös ollut yhtenä tekijänä, kun toinen suomalaisyrittäjä on saanut paikalle talviaikaan suurempia ulkomaalaisryhmiä (LL 3.2.2011).

Koiravaljakkomatkailun vahvistuminen Lieksassa voidaan nähdä uutena matkailutuotteena, jopa innovaationa, Lieksan matkailumarkkinoilla. Tuotteen ovat tuoneet ulkomaalaiset yrittäjät ulkomaisille hyvin maksaville asiakkailleen. Ensimmäiset suomalaiset yrittäjät ovat omaksuneet tuotteen ja tarjoavat sitä

suomalaisille asiakkaille, joiden riittävä kysyntä ja sen mahdollistama laajempi tarjonta vielä puuttuvat. Koiravaljakkomatkojen omaksuminen (diffuusio) on vasta aluillaan huolimatta siitä, että asian ympärille on järjestetty kilpailutapahtumia ja, että alan yrittäjät ovat perustaneet asiaansa edistävän yhdistyksen (Carelian Eastpoint ry). Aika näyttää, tuleeko siitä menestystuote Lieksan ulkomaisille ja myös suomalaisille yrityksille. Menestyksen turvaaminen edellyttää lisäponnisteluja ja verkostoitumista. Suomalaisen yritysten pieni koko ja riskinotto kyky rajoittaa investointeja yritystoimintaan, joka aiheuttaa jatkuvia kuluja, mutta ei jatkuvia tuloja. Matkailutoiminnan edistämisen vaihtoehtona voisi olla matkailuyrittäjien ja valjakkoyrittäjien nykyistä tiiviimpi yhteistyö. Tällöin esimerkiksi matkailuyrittäjän ei tarvitsisi ostaa koiria ja rekiä eikä koiravaljakkoyrittäjien majoituskaupaita. Ongelmallisimmassa asemassa tässä vaihtoehdossa ovat koiravaljakkoyrittäjät, joiden koirat sulan maan aikana aiheuttavat pääasiassa vain kuluja.

Muualta tulleet ulkomaalaiset uudistavat maaseutua

Ulkomaalaiset tai muutoin muualta tulleet ovat muokanneet iät ja ajat elinkeino- ja kulttuurielämää Lieksassa kuten kaikkialla muuallakin maailmassa. Tämä on kehityksen ja olemassaolon ehto yhtä lailla kuin suotuisat luonnon olosuhteet ja järjestäytyneet yhteiskunnat. Ulkomaalaiset maahanmuuttajat haastavat ja uudistavat sekä kansallisia että paikallisia sosiaalisen kulttuurin toimintamalleja. Uudet ihmiset löytävät vanhoista yhteisöistä ja luonnon olosuhteista ennennäkemättömiä mahdollisuuksia jopa niin, että vanha sanonta ”maisemaa ei voi syödä” ei enää pidä paikkaansa. Keskieurooppalaiset ovat tuotteistaneet lieksalaisen erämaan koirien avulla. Samalla he ovat markkinoineet Lieksaa ja vaikuttaneet Lieksan imagoon myönteisellä tavalla. Pieneltä osin he ovat siten ylläpitäneet ja uudistaneet Lieksan olemassaolon edellytyksiä.

Kiitokset

Kirjoittajat kiittävät Maa- ja metsätalousministeriön Maatilatalouden kehittämisrahastoa tutkimuksen rahoittamisesta.

LÄHTEET

- Carelian Eastpoint ry 2007. Yhdistys: Toimintaperiaatteet ja jäsenyritykset. Saatavissa: http://www.eastpoint.fi/sivusto_2008/index.php?s=35&l=fi. [Viitattu 5.6.2013].
- Helminen, Ville, Kimmo Nurmio, Antti Rehunen, Mika Ristimäki, Kari Oinonen, Maija Tiitu, Ossi Kotavaara, Harri Antikainen & Jarmo Rusanen 2012. Kaupungin-maaseudun aluetypologian muodostamisperiaatteet – tekninen menetelmäkuvaus. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=135819&lan=fi>. [Viitattu: 26.8.2013].
- HS, Helsingin Sanomat 13.10.2011. Maahanmuuttajaväestön nopea kasvu vei erämaakaupungin raiteiltaan – Ilmapiiri kiristyy Lieksan kaduilla. A5: Kotimaa.
- Hirvisaari, James 10.1.2011. Somalit ja irakilaiset muuttivat Lieksaan. Kirjoitus no 104. Saatavissa: <http://jameshirvisaari.com/>. [Viitattu 3.6.2013].
- Kiiskinen, Osmo & Harri Sallinen 1991. Pielisjärven historia 1865–1920, IV. Lieksan kaupunki, Pieksämäki.
- Kolihusky 2010. Historia. Saatavissa: <http://www.kolihusky.com/>. [Viitattu 17.6.2013].
- Lieksan kaupunginvaltuusto 20.12.2010. Valtuutettu Veijo Ikonen ym. aloite maahanmuuttajista aiheutuvat kustannukset. Pöytäkirja 20.12.2010 § 97. Saatavissa: http://webdynasty.pohjoiskarjala.net/Dynasty/Lieksa/cgi/DREQUEST.PHP?page=meeting_frames. [Viitattu 3.6.2013].
- LL, Lieksan lehti 3.2.2011. Mielikuvista matkakohteeksi.
- Maaseudun Tulevaisuus 1.12.2011. Somalien tuntema Lieksa ei ole rasistinen tuppukylä. Saatavissa: <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/somalien-tuntema-lieksa-ei-ole-rasistinen-tuppukyl%C3%A4-1.7356>. [Viitattu 4.6.2013].
- MEK, Matkailun edistämiskeskus 2010. Kansainvälinen luontomatkailututkimus 2010. MEK julkaisuja A 169. Saatavissa: <http://www.mek.fi/wp-content/uploads/2013/04/A169-Kansainva%CC%88linen-luontomatkailututkimus-2010-Korj.pdf>. [Viitattu 26.8.2013].
- MTV3, 45 minuuttia 26.10.2011. Muukalaispelko kytee Lieksassa.
- OECD 2008. Rural policy reviews: Finland. Saatavissa: http://www.keeppeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/urban-rural-and-regional-development/oecd-rural-policy-reviews-finland-2008_9789264041950-en#page1. [Viitattu 26.8.2013].
- Oinonen-Edén, Elli. 1991. Pielisjärven ja Juuan historia 1811–1864, III. Lieksan kaupunki ja Juuan kunta, Pieksämäki.
- PIKES, Pielisen Karjalan Kehittämiskeskus Oy 9.7.2012. Pielisen Karjalan reitistöjen uudet urat. Hanke-esittely. Saatavissa: http://www.pikes.fi/c/document_library/get_file?uuid=909e22ed-1df3-4328-b6aa-

- ff5fb26c034b&groupId=69174. [Viitattu 6.6.2013].
- Saarelainen, Asko 2004. Lieksa idän ja lännen rajamailla: Väestön liikkeitä ja rajakauppaa viiden vuosisadan varrelta. Teoksessa: Saarelainen, Asko (toim.). Hukan hännän mitalla: Rajaseudun historiaa Lieksasta. Lieksan kansalaisopisto, Jyväskylä. 13–245.
- Saarin, Jarkko 2004. Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. Maaseudun Uusi Aika 3: 26–38.
- Saarteenoja, Antti, Maarit Träsk, Sami Tantarimäki & Markku Mattila 2009. Maaseudun maahanmuuttajat: Kokemuksia työperäisestä maahanmuutosta Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maaseudulla. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutin raportteja 41, Seinäjoki. Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Raportteja41.pdf>. [Viitattu 26.8.2013].
- Sarasoja, Anja 5.1.2012. Lieksan maineen pilaaminen. LL, Lieksan Lehti. Lukijan napakymppi.
- Tilastokeskus 2013a. Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980–2012. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp. [Viitattu 18.6.2013].
- Tilastokeskus 2013b. Saapuneet vieraat ja yöpymiset kaikissa majoitusliikkeissä. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/lii/matk/matk_fi.asp. [Viitattu 26.8.2013].
- Tilastokeskus 2013c. Väkiluku sukupuolen mukaan alueittain sekä väestömäärän muutos 31.12.2012. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp. [Viitattu 31.8.2013].
- Vaalama, Erkki 1987. 75. Enso-Gutzeit Oy: Pankkakosken kartonkitehdas 1912–1987. Enso-Gutzeit Oy, Imatra.
- Vaara-Karjalan Leader 3.6.2013. Hankkeet ja yritystuet vuosina 2007–2013. Saatavissa: http://www.maakaista.fi/images/Vaara-Karjalan_hankelistaus_kesakuu_2013.pdf. [Viitattu 6.6.2013].
- Vatanen, Eero 2010. Lieksa – luonnonvaroista riippuvainen kaupunki. Teoksessa: Kotilainen, Juha & Ilkka Eisto (toim.). Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies, No 2, Joensuu. 41–54.
- Vatanen, Eero, Ilkka Eisto & Pertti Rannikko 2012. Luontopalvelut ja matkailu syrjäisen maaseudun elinkeinojen uudistajana: Tapaus Lieksa. Kunnallistieteellinen aikakausikirja 2: 89–113.
- Väestörekisterikeskus 2011. Lieksan asukkaat 2010. Dnro 1929/410/11.
- YLE, Yleisradio 29.10.2012. Lieksan SDP tappiosta: Maahanmuuttajaehdot karkottivat äänestäjiä. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/lieksan_sdp_tappiosta_maahanmuuttajaehdot_karkottivat_aanestajia/6354829. [Viitattu 4.6.2013].
- YLE, Yleisradio 10.1.2011. Lieksassa ristiriitoja maahanmuuttajista. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/lieksassa_ristiriitoja_maahanmuuttajista/2266503. [Viitattu 3.6.2013].

PEKKA RANTANEN, *Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö*
 JARNO VALKONEN, *Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta*

Ulkomaalaisten marjanpoimijoiden ja suomalaisen maaseudun kohtaaminen

Metsämarjojen kaupallisella hyödyntämisellä on Suomessa pitkät perinteet ja marjanpoiminta on ollut keskeinen osa maaseutumaista elämäntapaa ja luontokulttuuria. Vuonna 2005 metsämarjojen poiminnassa tapahtui merkittävä muutos, kun suomalainen metsämarja-alan yritys kutsui 92

thaimaalaista poimijaa Suomeen. Heistä poimintatyöhön osallistui 88 ihmistä. Thaimaalaiset poimijat pärjäisivät vuonna 2005 hyvin, minkä seurauksena myös muut yritykset ryhtyivät suunnittelemaan thaimaalaisten kutsumista Suomeen. Thaimaalaisten poimijoiden määrä kasvoikin nopeasti: vuonna 2006 poimijoita oli jo yli 600,